

Oylum Höyük'ten Mitanni "Common Style" Bir Silindir Mühür Üzerindeki Şematik Erkek Figürleri Çıplak Kahramanlar mı?

Hatice Kübra ENSERT*

Öz

Mitanni "common style" silindir mühür (OY2000/43), Kilis ili sınırları içindeki Oylum Höyük'ün güney yamacında yüzeyden bulunmuştur. Silindir mühür fritten yapılmıştır, uzunluğu 2,6 cm; genişliği 1,1-1 cm; delik çapı 0,4 cm'dir. Benzer örneklerle MÖ 1450-1325 yılları arasına tarihlendirilebilir. Bu üslubun mühür baskıları şematiktir, kaba oymacılık tarzına sahiptir, motifler sık sık tekrarlanır ve mühür baskıları büyüktür. Mührün sahnesinde yan yana sıralanmış sekiz şematik erkek figürü vardır. Figürler sivri sakallıdır ve bellerinde kuşak olabilecek birkaç çizgi görülür. Onları ikonografik olarak tanımlayabilecek başka hiçbir özellikleri yoktur. Çıplak kahramanlar sakallıdır, yüzlerinin her iki tarafında üç büyük saç lülesi vardır ve bellerindeki kuşaktan başka giysileri yoktur. Lahmu ile özdeş tutulmaktadır. Oylum Höyük silindir mührünün benzeri olan silindir mühürlerdeki şematik figürler dans ettikleri şekilde yorumlanmaktadır. Klasik-Suriye gliptiğinde (MÖ 19. ve 18. yüzyıllar) dört su çıplak kahramanın el ele bir anaför motifini oluşturdukları tasvirler vardır. Anaför/girdap motiflerinin Su tanrısı El'e özgü olduğu ve bunların Su tanrısını temsil ettikleri kabul edilir. Sanatta söz konusu kahramanların önde tuttıkları ellerinden veya bir aryballos içinden omuzlarına kadar sular çıkar ve iki yönde yere dökülür. Onlar oturarak veya ayakta tasvir edilir. Girdabın çevresindeki birkaç sıra çizgiler veya giyoş motifi suyu sembolize eder. İç kısımdaki dört kahraman havaya kaldırdıkları ayakları ile hemen önlerindeki figürü ileriye doğru iterler bu onlara döngüsel bir hareket verir. Oylum Höyük silindir mührü ve benzerleri üzerindeki su çıplak kahramanların omuzları hizasındaki çizgiler de önde tuttıkları ellerinden veya aryballoslardan omuzlarına yükselip taşan suları sembolize edebilir. Kassit Dönemine ait Uruk'taki Karındaş'ın İnnin Mabedinin kalıplanmış tuğla ile yapılmış cephesindeki tanrısal figürlerin ellerinde

* Hatice Kübra ENSERT, *Doç. Dr.*, Hitit Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, İkbalkent Kampüsü, Çorum-TR. E-posta: hkensert@yahoo.com Orcid No.: 0000-0002-5514-9967

tuttukları aryballoslardan yükselen sular omuzlarında yatay bir bant şeklinde gösterilmiştir. Bu bant girdap motifinin çevresindeki su çizgilerini hatırlatır ve tanrısallıkları birbirine bağlar. Oylum Höyük ve benzeri silindir mühürler üzerindeki şematik figürler su çıplak kahramanı gibi görünürler. Sahne Klasik-Suriye gliptiğinden etkilenmiş girdap motifinin sanata farklı yansımış geç bir versiyonu olarak yorumlanabilir. Oylum Höyük bu silindir mühürlerin yayılım coğrafyası içinde yer alır.

Anahtar Kelimeler: Oylum Höyük, silindir mühür, Mitanni common style, çıplak kahraman, girdap motifi, Su tanrısı

Abstract

Are The Schematic Male Figures on the Mitannian “Common-style” Cylinder Seal from Oylum Höyük Nude Heroes?

The Mitannian “common style” cylinder seal (OY2000/43) was found on the surface of the southern slope of Oylum Höyük within the borders of the Kilis province. The cylinder seal is made of frit, length 2,6 cm; width 1,1-1 cm; the hole diameter is 0,4 cm. As with similar examples, they can be dated to between 1450 and 1325 B.C. The seal impressions of this style are schematic and have a rough carving style. The motifs are frequently repeated and the seal impressions are large. There are eight schematic male figures lined up side by side in the scene of the seal. The figures have pointed beards and there are a few lines on their waists that may be a waistband. They have no other features that could identify them iconographically. The nude heroes are bearded, have three large curls of hair on each side of their faces, and have no clothing other than the waistband. They are identified with lahmu. The schematic figures on the cylinder seals, which are similar to the Oylum Höyük cylinder seal, are interpreted as dancing. In the Classical Syrian glyptics (19th and 18th centuries BC), there are depictions of four water nude heroes holding hands to form a whirlpool motif. It is accepted that whirlpool motifs are specific to El, the God of Water, and that they represent the God of Water. In art, water comes up to the shoulders of the heroes from their hands, held in front or from an aryballos and spills on the ground in two directions. They are depicted sitting or standing. Several rows of lines, or the guilloche motif around the vortex, symbolize water. The four water nude heroes in the inner part push the figure in front of them forward with their feet raised in the air, which gives them a cyclical movement. The lines at the shoulder level of the water nude heroes on the Oylum Höyük cylinder seal and similar ones may also symbolize the waters rising and overflowing onto their shoulders from their forward hands or aryballos. Water rising from the aryballos, held in the hands of the divine figures on the molded brick facade of the Innin Temple of Kara-indash in Uruk belonging to the Kassit Period, is shown as a horizontal band on their shoulders. This band reminds us of the water lines around the whirlpool motif and connects the divinities. Schematic figures on Oylum Höyük and the other similar cylinder seals look like the water nude heroes. The scene can be interpreted as a late version of the whirlpool motif, influenced by Classical Syrian glyptic, reflected differently in art. Oylum Höyük is located within the distribution geography of these cylinder seals.

Keywords: Oylum Höyük, cylinder seal, Mitannian common style, nude hero, whirlpool motif, Water God

Giriş

Bu makalenin konusunu oluşturan silindir mühür (fig. 1a-b), Oylum Höyük'ün¹ güney yamacından 2000 yılında kazı henüz başlamadan önce bir erozyon olduğundan/yüzeyden ele geçmiştir². Mühür (Müze Env. No: 43.16.2000) Kilis Müzesi'ndedir.

Mühür sahnesinde ayakta duran sekiz şematik figür vardır. Bunların erkek olduklarını gösteren tek ikonografik özellik başın altında sakal olması gereken sivri çıkıntıdır. Hepsisi omuz ve bacak ile gövdenin birleştiği yerdeki çizgilerle birbirlerine bağlanmış gibi görünürler. Figürler yuvarlak bir baş, sopa şeklinde gövde, kollar ve bacaklar dışında bel hizasında birkaç sıra çizgiden oluşur. Kuşağı anımsatan bu çizgiler sadece çıplak kahramanlarda görülür ve şematik tasvir edilmiş bu figürlerin çıplak kahramanlar olabileceğine işaret eder. Oylum Höyük mühründeki sahnenin benzerlerinin insan alayı, ibadet, savaş veya dansla ilişkili olduğu düşünülmüştür³. Porada⁴ Nuzi'den gelen mühürler üzerindeki figürler dizisini muhtemelen savaş dansı yapan bir sıra erkek⁵ olarak yorumlar. Schaeffer-Forrer⁶, Kudüs Müzesi'ndeki mühür baskısının fotoğrafından yola çıkarak bu erkekler çıplak olduğu için sahneyi bereket ritüeli ile ilişkilendirir ve Ugarit'ten gelen mühürlerdeki sahneleri dansçılar sırası olarak yorumlar. Collon⁷ onların bir çeşit ritüel dansa iştirak ettikleri fikrini öne sürer.

Bu çalışmanın amacı iki soruya cevap aramaktır: Birincisi, bu şematik figürler çıplak kahramanlar olabilir mi? Önyasya mühür sanatında çıplak kahraman figürleri çoğunlukla ritüel ve mücadele sahnelerinde yer alır. Dans eden çıplak kahraman tasvirleri yoktur. İkinci soru bu figürler dans etmiyorlarsa neden hep birlikte hareket eder tarzda tasvir edildiler?

Silindir mührün motifi ve üslubu Nuzi'den gelen Porada'nın⁸ Mitanni Dönemi "common-style'a dahil ettiği Grup IX'un 375-407 numaralı baskılarına uyar. Porada⁹ Nuzi (Yorgan Tepe) II'den Tehip-tilla'nın evinden ele geçen, onun ve ailesi için yazılmış dört beş nesli kapsayan tabletleri MÖ 15. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmiş ve silindir mühür baskılarının dönemini Mitanni olarak tanımlamıştır. Nuzi II için tarihlendirmeler yak. MÖ 1450-1325 veya

1 Oylum Höyük Kilis İlindedir. Höyük 460 x 370 metre boyutundadır ve 37 m yüksekliktedir (Engin 2019, 237). Höyükteki geniş çapta araştırmalar ve kazılar 1985 yılında Prof. Dr. Engin Özgen tarafından başlatılmış ve 2000 yılından günümüze Prof. Dr. Atilla Engin'in kazı başkanlığında devam etmektedir. Höyük Anadolu, Mezopotamya ve Suriye kültürlerinin kesiştiği bir noktada yer alır. Konumu ve buluntuları bu devasa höyüğün önemini gözler önüne serer.

2 Özgen – Helwing 2001, 98, Abb. 31c.

3 Amiet 1992, 111.

4 Porada 1947, 28, pls. XIX-XXI.

5 E. Porada Nuzi'nin Mitanni mühür baskıları üzerinde beş çeşit dansın mevcut olduğunu saptamıştır: 1) Bir çift dansçı tarafından icra edilen çiçekle süslü direk etrafındaki bir dans. 2) Muhtemelen sıralı erkekler tarafından icra edilen savaş dansı. 3) Halka şeklinde muhtemelen kadınlar tarafından icra edilen grup dansı. 4) Akrobatlar tarafından icra edilen mitolojik olayı tasvir eden dans. 5) Hayvan dansı (Porada 1947, 120).

6 Schaeffer-Forrer 1983, 85. 91. 100-101.

7 Collon 1982, 96.

8 Porada 1947, 13, 28-29.

9 Porada 1947, 11.

yak. MÖ 1430-1330'dur¹⁰. Mitanni gliptik sanatını Porada malzeme ve oymacılık tarzına göre "common-style" ve "elaborate style" olmak üzere iki farklı üsluba ayırmıştır¹¹.

Mitanni mühürlerinin malzemesi çeşitli sert taşlar ve sinterlenmiş kuvarz veya bileşimdir (*composition*)¹². Suriye ve Filistin'den gelen Mitanni silindir mühürlerinin çoğu bileşim malzemedendir¹³. Mezarlardan ele geçen yüzeyleri sırlı olduğu için parlak görünümlü olan silindir mühürlerin amulet veya mücevherat olarak kullanılmış oldukları düşünülmektedir¹⁴.

Mitanni "common-style" silindir mühürler, Doğu Akdeniz Bölgesi'nden Elam'a kadar zamansal ve mekânsal olarak Mitanni İmparatorluğu'nun siyasi sınırlarının çok ötesine yayılmıştır¹⁵. Bu mühürlerin kullanımı MÖ 15. ve 14. yüzyıldan MÖ 11. yüzyıla kadar uzanır¹⁶. Porada Nuzi'den gelen bu üsluptaki mühür baskılarının şematik ve kaba oymacılık tarzına sahip olduğunu, motiflerin sık sık tekrarlandığını, mühür baskılarının büyük olduğunu belirtmiştir¹⁷.

OY2000/43 Kazı Env. No.lu silindir mühür

Malzemesi frit olan silindir mührün uzunluğu 2,6 cm; genişliği 1,1-1 cm; delik çapı 0,4 cm'dir.

Mühür sahnesi (fig. 1a-b) üstten ve alttan birer çizgi ile sınırlandırılmıştır. Sahnede ayakta duran ve büyük olasılıkla çıplak olan sekiz şematik figür yer alır. Figürler yuvarlak bir baş, çene altından aşağıya doğru uzayan küçük sivri bir çıkıntı, uzun bir boyun, silindirik bir gövde, omuz hizasında belki kollar olabilecek yere paralel uzanan bir çizgi ve uzun sopa şeklinde bacaklardan oluşur. Ayaklar gösterilmemiştir. Bacaklarla gövdelerin birleştiği hizada da yine benzer yere paralel bir çizgi sırası görülür. Uzun gövdelerin orta yerinde iki, üç veya dört çizgi bulunur.

Figürlerin çene altlarından aşağıya doğru uzayan küçük sivri uzantılar Schaeffer-Forrer'in¹⁸ de belirttiği gibi sivri sakal olarak yorumlanabilir. Sakal söz konusu figürlerin cinsiyetlerinin erkek olduklarını göstermesi açısından önemlidir. Parker¹⁹ omuz hizasındaki yere paralel belirgin çizgilerin var olduğunu açık şekilde ifade etmektedir. Figürlerin bacakları ile gövdelerinin birleştiği hizadaki yere paralel olan çizgiler fallusu betimliyor olabilir²⁰. Bu durum da onların çıplak erkek figürleri olduklarını onaylar. Figürlerin gövde-

10 Keel-Leu – Teisser 2004, 294.

11 Porada 1947, 12.

12 Keel-Leu – Teisser, 2004, 294; Frit, fayans, seramik hamuru terimlerinin yerine sintered quartz veya bileşim (*composition*) terimlerinin kullanılması tercih edilmektedir (Collon 1987, 102).

13 Keel-Leu – Teisser 2004, 295.

14 y.dn.

15 Salje 1994, 10.

16 y.dn.

17 Porada 1947, 12.

18 Schaeffer-Forrer 1983, 100.

19 Parker 1949, 22.

20 "Les phallus circoncis, nettement reconnaissables sur l'empreinte et la photographie, indiquent qu'il s'agit d'un rite de fécondité" (Schaeffer-Forrer 1983, 100-101).

lerinin orta kısmındaki iki, üç veya dört çizgi ise kuşak olarak yorumlanabilir.

OY2000/43 Kazı Env. No.lu silindir mührün benzerleri

Oylum Höyük silindir mührünün üslup ve konu açısından benzerleri: Münster Üniversitesi Arkeoloji Müzesi (fig. 2)²¹, Baisan-Beth Shan (fig. 3)²², Ras Shamra-Ugarit (fig. 4-5)²³, Kudüs Müzesi (fig. 6)²⁴, Tel Aççana-Alalah silindir mühürleri²⁵ ile Umm el Marra'dan²⁶ ve Nuzi'den²⁷ ele geçen mühür baskılarıdır.

Figürlerin bacakları ile gövdelerinin birleştiği hizadaki çizgiler, Baisan-Beth Shan (fig. 3)²⁸ ile Ras-Shamra-Ugarit (fig. 5)²⁹, Kudüs Müzesi³⁰ (fig. 6) silindir mühürlerinde ve Nuzi'den gelen dört mühür baskısında³¹ vardır. Kudüs Müzesi silindir mühründe diğerlerinden farklı olarak ayaklar gösterilmiştir.

Oylum Höyük silindir mühründeki figürlerin bel kısmındaki kuşağa benzer birkaç çizginin benzerleri üç silindir mühürde daha görülür: Baisan-Beth Shan (fig. 3)³² ve Ras Shamra-Ugarit (fig. 4)³³ silindir mühürlerinde vardır. Münster Arkeoloji Müzesi'ndeki silindir mührün (fig. 2)³⁴ sahnesinde yürür pozisyondaki on yedi figürde de kuşak bulunur.

Yürüyen insan figürleri M. Ö. II. bine ait Suriye tipi mühürlerinde sıklıkla görülür³⁵. Geniş adım atmış bacakları ve kolları üst üste gelen farklı saç stiline sahip tek sıra halindeki erkek figürleri dizisi, Kuzey Suriye'de ve Kuzey Mezopotamya'da sevilen bir motiftir³⁶. Söz konusu motif, Mitanni gliptiğinde özellikle Nuzi'de yaygındır³⁷. En erken örnekler Yamhad'dan ve Kanış-Ka-

21 Envanter No. 3622, rhyolith; h: 2,3 cm, çap 1,2 cm., M. Ö. 15-14. yüzyıllara tarihlendirilmiş (Neumann 2016, 90, No. 89).

22 Seviye VII'den (Amenhetep III Dönemi, yaklaşık MÖ 1408-1372). Malzemesi fayans, turkuaz-yeşil. Filistin Müzesi, J. 917 (Parker 1949, 22, No. 93).

23 R.S. 5.283: Sırlı beyazımsı fayans. Alt kısmı biraz bozulmuş, h: 2 cm., çap: 0,9 cm., M. Ö 1550-1450 veya M. Ö. 1450-1350; R.S. 9.130: Sırlı sarımsı fayans, uz. 2 cm. MÖ 1550-1450 (Schaeffer-Forrer 1983, 85. 91.100-101); R.S. 7.106: Sırlı beyaz fayans. Yüzeyi bozuk. h: 1,7 cm, çap: 0,7 cm., Geç Ugarit I veya II başlangıcına ait.

24 Kudüs Müzesi No. 10 (Schaeffer-Forrer 1983, 101).

25 AT/39/181, Seviye III, beyaz bileşim, 2,2 cm x 0,9 cm. En az beş yürüyen adamdan oluşan bir alay (Collon 1982, 97, o 78).

26 Silindir mühür baskısı, ne amaçla kullanıldığı anlaşılamamış bir pişmiş toprak parçası (UMM94.G001) üzerindedir. West Area B'den ele geçmiştir. Mühür baskısı üzerinde sadece 4 figürün üst kısımları korunmuştur. Geç Tunç Çağı (Dönem II)'ye tarihlendirilmiştir (Curvers v.d 1997, 234, fig. 3).

27 Porada 1947, No. 375-394.

28 Parker 1949, No. 93.

29 R.S. 9.130 (Schaeffer-Forrer 1983, 85. 100-101).

30 Schaeffer-Forrer 1983, No.10, 101.

31 Porada 1947, pl. XIX: 377, 379, 381,382.

32 J. 917 (Parker 1949, 22, No. 93).

33 R.S. 5.283 (Schaeffer-Forrer 1983, 85).

34 Envanter No. 3622 (Neumann 2016, No. 89).

35 Collon 1982, 96.

36 Otto 2000, 240-241.

37 Amiet 1992, 111.

rum II'den bilinir³⁸. Otto³⁹ bu mühür sahnelerinde üç dört adam olsa da aslında büyük bir kalabalığın temsil edildiği düşüncesindedir.

Bu Şematik Figürler Kimi Temsil Ediyor Olabilir?

Oylum Höyük silindir mühründeki ve benzerlerindeki figürlerin kimi temsil etmiş olabileceklerine dair belirleyici ikonografik özellikler kuşak, çıplaklık ve sakaldır. Bu üç ikonografik özellik ise eski Önasya sanatından tanıyan çıplak kahraman figürünü akla getirir. Schaeffer-Forrer, R.S. 5.283 (fig. 4) mührünün üzerindeki figürleri üç kuşaklı tunik giyimli olarak tanımlar⁴⁰.

Mezopotamya tasvir sanatında çıplak kahraman (fig. 8) başının her iki tarafında üçerden altı saç lülesi ve sakalı olan belinde kuşak dışında giysisi olmayan her zaman yüzü cepheden tasvir edilen bir karakter olarak ortaya çıkar. Bu ikonografik özellikleriyle çıplak kahraman MÖ III. binin başından itibaren görülür⁴¹.

Black ve Green, Mezopotamya tasvir sanatındaki çıplak kahramanın lahmü olduğunu ve çıplak kahraman olarak tanımlanmasının doğru olmadığı düşüncesindedir⁴². Lahmu (hairy/sakallı) önce Enki/Ea sonra Marduk ile ilişkili koruyucu ve faydalı bir tanrısallık olarak nitelendirilir⁴³. Enki ile ilişkili bulunan yaratıklar arasında engur (=abzu)'un şekilleri bilinmeyen elli lahaması da vardır⁴⁴. Sumer dilindeki lahaması terimi büyük tapınakların giriş yollarında duran koruyucu figürler için de kullanılmıştır⁴⁵. Bu figürler bazen abzu'nun lahaması olarak da isimlendirilmiştir⁴⁶. Lahama kelimesi Eski Akkadca (muhtemelen anlamı hairy/sakallı olan) lahmum'dan alınmıştır⁴⁷. Su, çıplak kahramana ismini veren saç ile sembolize edilir⁴⁸.

Su ve Ea ile ilişkili olan çıplak kahramanın, abzu ile ilişkili varlıklar için genel bir terim olan lahmü ile bağlantılı olabileceği anlaşılmaktadır⁴⁹. M. Ö. III. binin sonunda lahmü, Ea'nın koruyucu figürleri olarak kapı direği standartlarını tutar şekilde tasvir edilmiştir⁵⁰. Çıplak kahraman tanrısallık özelliklere sahip değildir⁵¹. Mücadele sahneleri ve kapı direği standartlarını taşıyor olmaları onun sıradan bir insan olmadığını gösterir. Erkanal, çıplak kahraman figürünün, Eski Babil sanatı aracılığı ile Eski Suriye glipti-

38 Otto 2000, 240.

39 Otto 2000, 240-241.

40 Schaeffer-Forrer 1983, 85.

41 Costello 2010, 25-26.

42 Black – Green 1992, 115.

43 y.dn.

44 Black – Green 1992, 114.

45 y.dn.; CAD 9, 42.

46 y.dn.; CAD 9, 41.

47 Black-Green 1992, 115.

48 Wiggermann 1992, 165.

49 CAD 9, 41-42.

50 y.dn.

51 Wiggermann 1992,165.

ğine geçmiş olabileceğini belirtir⁵². Suriye gliptiğinde çıplak kahraman figürü kıvrıkcık saçlı veya düz kepli, bir kemer dışında çoğunlukla çıplak ya da kısa bir önlüğü olan diz çökmüş adam olarak tasvir edilmiştir⁵³.

Ea yeraltı tatlı su okyanusunun (abzu) tanrısıdır. Kült merkezi Eridu'daki E-abzu'dur. Mühür sanatında en önemli ikonografik özelliklerinden biri kollarından yere akan ve içinde bazen balıkların da bulunduğu sulardır (fig. 8). Yamhad çevresinden gelen Klasik-Suriye mühürlerindeki Su tanrısı El'in kıyafeti daha çok balık pulunu andırır ve o da elinde içinden yere sular akan bir su kabını tutar. Su tanrısı El'in söz konusu bölgede Ea olarak isimlendirilmesinin doğru olmadığı görüşü vardır⁵⁴. Su tanrısı motifi Akkad Dönemi'nde Babil'de ve Suriye'de yaygındır, Babil'de Akkad Dönemi'nden Hammurabi Dönemi'ne kadar sadece Sippar'da görülmeye devam eder⁵⁵. Su tanrısına tapınım Yamhad'da yaygındır ve Kaniş Karum II'deki silindir mühürler bu tanrının Asur/Kuzey Mezopotamya'da varlığının devam ettirildiğini gösterir⁵⁶. Otto, Amiet'in Suriyeli Su tanrısı El'in Yamhad konteksinde "suyun kaynağında yaşayan" bir tanrı olarak yorumlanması gerektiği fikrini bir mühürdeki girdap motifinin içinde El olarak okunması gereken DINGIR işaretine dayanarak destekler⁵⁷. Söz konusu motif çıplak kahramanların içinde tasvir edildiği girdaptır.

New York, The Metropolitan Museum of Art'taki Moore Koleksiyonu'ndan bir Akkad silindir mühründe (L.1992.23.5) dört çıplak kahraman bir dizleri üzerinde çökmüştür ve iki elleri ile birer kapı direği standardı tutarlar⁵⁸. Kahramanların başları üzerinde soldan itibaren hilalli kurs, güneş diski, bereket vazosu ve balık motifleri bulunur. Başının üzerinde hilal olan kahramanın arkasında dik duran bir yılan vardır. Mühürde Ea tasvir edilmemiş olsa da balık ile bereket vazosu motiflerinin ve çıplak kahraman figürlerinin Ea ile ilişkili olduğuna işaret ettiği belirtilmektedir⁵⁹. Söz konusu mühürde kahramanların başları üzerinde hilal, güneş diski, bereket vazosu ve balık olması farklı görevleri olan birden fazla çıplak kahramanın varlığına işaret ediyor olabilir mi? Hepsi aynı kapı direği standartlarını tuttukları için görevleri farklı olan tek tip çıplak kahraman olduğu söylenebilir mi?

Bu makaledeki söz konusu figürler ellerinde tuttıkları bereket vazosundan⁶⁰ (aryballos) ya da ellerinden sular akan su çıplak kahramanıdır. Otto bu tip çıplak kahramanları "Wasserhelden als Wirbel/Girdap motifi oluşturan Su

52 Erkanal 1993, 124.

53 Çıplak kahramanı, kısa önlüklü diz çökmüş, ayakta, uzun elbiseli ayakta duran adam, uzanan kurban olarak çıplak adam, çömelmiş çıplak adam, tek ayak üzerinde çıplak adam olarak gruplamıştır (Otto 2000, 236-238).

54 Otto 2000, 221.

55 Otto 2000, 220.

56 Otto 2000, 221.

57 y.dn.

58 Hansen 2003, 145, No.145.

59 Forte 1976, No. 37; Hansen 2003, 145.

60 Akkadca *hegallu*, bolluk anlamındadır (Black-Green 1992, 184). Sadece Enki/Ea ve *lahmular* değil geniş bir zaman içinde farklı tanrısallıklar tarafından da taşınmıştır. Bazen balıklarla tasvir edildiği görülen vazo bereket ve bolluğu ifade eder (van Buren 1945, 124-133; Black-Green 1992, 184)

Kahramanları” başlığı altında incelemiştir⁶¹. Otto, Erken Klasik-Suriye dönemine ait bir mühürdeki Su tanrısının sakal tarzını “su kahramanların” sakalına benzetir⁶². Su tanrısı ile birlikte tasvir edilmeseler de “su kahramanı”nın Su tanrısını temsil ettiği görüşündedir⁶³. Özgüç Anadolu Grubunda çok popüler olan su çıplak kahramanını “sulu çıplak kahraman”, “sulu Gilgameş” olarak tanımlar ve onun Ea’nın tamamlayıcısı olduğunu belirtir⁶⁴.

Tasvir sanatında çıplak kahraman çoğunlukla Gilgameş olarak isimlendirilmiştir⁶⁵. Bilindiği gibi Gilgameş üçte ikisi tanrı üçte biri insan olan, Erken Hanedanlar Dönemi Uruk kralıdır. Hem tarihsel hem de efsanevi bir kişiliktir. Destanda Gilgameş, sonradan arkadaşı olan Enkidu ile başlangıçta mücadele eder. Gilgameş’in üçte ikisi tanrıdır ve destandan da anlaşıldığı üzere tanrılarla iletişim içindedir. O ve Enki sedir ormanındaki canavarı ve gök boğasını öldürdüğü için ayrıca bir kahramandır⁶⁶. Bu destan dolayısıyla silindir mühürlerdeki çıplak kahraman ile boğa adam mücadelesindeki figürler Gilgameş ile Enkidu olarak tanımlanmıştır. Costello, Akkad Dönemi silindir mühürlerinde çıplak kahramanın tanrının kapı bekçisi ve su taşıyıcısı görevlerini de üstlenmesini kralların bir propagandası olarak düşünür⁶⁷. Ancak Collon çıplak kahramanın Gilgameş olarak tanımlamasını doğru bulmaz⁶⁸. Su çıplak kahraman figürünün Anadolu’dan Klasik-Suriye gliptiğine geçtiği düşünülmektedir⁶⁹.

Erkanal Kültepe Ib’den gelen mührü (fig. 9)⁷⁰ göz önüne alarak dört su çıplak kahramanı figüründen oluşan anaför bezeğinin Ea’nın simgelerinden biri olduğunu ve Ea’dan soyutlanamayacağını vurgular⁷¹. Söz konusu mühür baskısındaki anaför motifi, girdabı tanımlayan en iyi örnektir. Tanrı Ea mühür sahnesinin sağında arslan ayaklı bir tahtta oturur. Karşısında iki yüzlü veziri Usmu vardır. Burada Usmu’nun varlığı ve tanrının her iki omuzu üzerinden birer su bandının taşması bu figürün Ea olduğunun ikonografik işaretleridir. Sol omuzu üzerinden gelen üç çizgili su bandı Ea’nın sol tarafında büyük bir su halkası oluşturur. Bandın dış çizgisinin hemen üzerinde dördü yukardan aşağıya doğru diğer dördü aşağıdan yukarıya doğru yüzen sekiz balık vardır. Su halkasının üst tarafındaki ikişer balık birbirlerine ters yönde ve aşağıya doğru yüzerken alt tarafındaki üçü bir arada diğeri tek başına olan dört balık birbirlerine ters yönde ve yukarıya doğru yüzer. Ters yönlerde yüzen balıklar farklı yönlerden gelen su akıntılarını göstermek için yapılmış gibi görünür. Bu su halkasının içindeki dört su çıplak kahramanının her biri sağ elleriyle birer aryballosu, sol elleriyle yanındakinin sağ bileğini tutar. Aryballoslar sanki

61 Otto 2000, 243.

62 Otto 2000, taf. 6: 74.

63 Otto 2000, 220.

64 Özgüç 1965, 20.

65 Otto 2000, dn.540.

66 Kramer 1998, 158-172.

67 Costello (2010) makalesinde çıplak kahramanı detaylı bir şekilde ele almıştır.

68 Collon 1987, 197.

69 y.dn.

70 Özgüç 1968, 16.27, lev. XI: c; Erkanal 1993, 15-16, lev. 2: I-A/04; Otto 2000, taf. 26: 336.

71 Erkanal 1975, 79.

Ea'nın kollarından gelen su ile doluyor gibi görünür. Kahramanların sağ ve sol ayakları aynı yöndedir ve havadadır.

Dört su çıplak kahramanlı girdap/anafor motifini Erkanal gibi Otto⁷² da Su tanrısı ile ilişkili bulur. Tasvir sanatında dört su çıplak kahramanın birbirlerinin el bileklerini ya da birlikte bir kabı tutarak aynı yönde ve birlikte suyun akıntısı ile döngüsel hareket eden başka girdap motifleri de vardır. Havada duran ayakları ile hemen önlerindeki figürü ileriye doğru iten döngüsel pozisyonları bir girdabı oluşturur. Figürlerin merkezdeki bacakları ise bir swastika motifi şeklindedir⁷³.

Mari Sarayı'ndan açığa çıkarılmış bir kalıp⁷⁴, Marcopoli⁷⁵, Newel⁷⁶ ve Yale Babylonian⁷⁷ silindir mühürlerde ve Tel Aççana/Alalah VII. tabaka arşivinden bir mühür baskısında⁷⁸ dört su çıplak kahramanlı girdap motifi vardır. Su çıplak kahramanların etrafındaki giyoş motifleri⁷⁹ ve çizgiler⁸⁰ suyu sembolize eder. Bunu balık motifleri açıkça teyit eder (fig. 9). Bu su bantlarına benzer motifler Ea'nın çevresinde de görülür ve abzu olarak tanımlanır⁸¹.

Çizgiler suyu gösterirken, suyun döngüsel hareketi dört su çıplak kahramanının birlikte aynı yöndeki hareketleri ile verilmiştir. Otto girdap motifinin Yamhad'a özgü olduğunu belirtir⁸². Bu doğa olayının MÖ II. binin başlarında gözlemlenmiş ve sanata aktarılmış olması oldukça ilginçtir ve hayranlık uyandırır.

Oylum Höyük silindir mühründeki (fig. 1a-b) şematize çıplak kahraman figürlerinin omuzları hizasında yere paralel uzanan bantlar, yana doğru uzatıkları kollarını ya da suyu sembolize edebilir. Önasya tasvir sanatında su çıplak kahramanlarının önde tuttıkları ellerinden veya bereket vazosundan çıkan sular iki yandan yerlere akar. Kassit Dönemi Uruk'taki Kara-indaş'ın (MÖ yak. 1415) İnnin Mabedi'nin kalıplanmış tuğla ile yapılmış cephesindeki nişler (fig. 7) içerisine muhtemel dağ tanrıları ve tanrıçalar tasvir edilmiştir⁸³.

72 Otto 2000, 221.

73 Unger (1937) ve van Buren (1945) çalışmalarında bu motifi detaylı şekilde incelemiştir. Erkanal (1975) "Dört insan figüründen oluşan anafor bezeği üzerine bir araştırma başlıklı makalesinde söz konusu motifleri kronolojik ve biçimsel olarak ele almıştır. Güney Mezopotamya'da MÖ III. binde ikili insan swastikası (Legrain 1936, 29, pl. 14, 46, No. 274; 30; pl. 14, 48, No. 286) dörtlü insan swastikası (Legrain 1936, 44, pl. 30, 57 No.518; 37; pl. 21, 52, No. 393) vardır. Anafor motifi en erken Samarra Döneminde ortaya çıkar ve en iyi örnek bir çanağın iç yüzündeki dalgalı saçlı kadın motifidir (Erkanal 1975, 70-71, Şek. Abb. 1).

74 Parrot 1937, 76 vd. pl. XII, 2.

75 Teissier 1984, 276-277, No. 557; Otto 2000, taf. 26: 337.

76 von der Osten 1934, 53-54, pl. XXIV: 345.

77 Yazarı, bu mührü Mitanni olarak tanımlamıştır (Buchanan 1981, 433 No. 1263). Aynı mühür (Otto 2000, taf. 26: 339).

78 Collon 1975, pl. VIII: 109; Collon 1981, 35-36, No. 11; Otto 2000, taf. 26: 338.

79 Teisser 1984, 276.

80 Mari sarayından gelen kalıpta, Marcopoli Koleksiyonu ve Kültepe Ib'den gelen silindir mühürlerde çizgiler suyu gösterir.

81 Ur'dan ele geçen bir Akkad Dönemi silindir mühründe su bantlarından oluşan çerçevenin dört köşesinde suyun dalgalı ve hareketli olduğunu gösteren yuvarlak kıvrımlar bulunur (Frankfort 1939 pl. XVIII, i).

82 Otto 2000, 243.

83 Strommenger 1964, 424; Oates 2004, res. 60.

Tanrısallıkların ellerinde tuttıkları bereket vazolarından sular omuz hizasında sağa ve sola doğru uzanır ve çıkıntılı cephesinde bir aşağı bir yukarı dalgalı bir şerit gibi kıvrılan su şeritlerine bağlanır⁸⁴. Su bantları omuzları hizasında onları birbirlerine bağlar. Bu tasvir tarzı Oylum Höyük silindir mührü ve benzerleri üzerindeki şematik figürlerde de söz konusu olabilir. Mitanni Dönemi “common style” silindir mühürleri üzerindeki şematik erkek figürleri, Klasik-Suriye gliptiğinin su çıplak kahramanından oluşan girdap motifinden etkilenmiş geç bir sanatsal uyarlaması gibi görünmektedir.

Ras Shamra-Ugarit’ten gelen bir silindir mührüde (fig.10)⁸⁵ tek ayakları üzerinde ve diğer ayakları havada olan hayvan başlı/maskeli beş figür el ele tutuşmuşlardır. Figürlerin ayakları ve elleri onların bugünkü halay gibi bir dansı icra ettiklerini açıkça gösterir. Amiet burada net olarak bir dansın söz konusu olduğunu belirtir⁸⁶. Bu silindir mühür baskısındaki dansın hareketliliği Oylum Höyük silindir mühründe ve benzerlerinde görülmez.

Sonuç

OY2000/43 kazı envanter numaralı Oylum Höyük silindir mührü, Nuzi’den gelen Porada’nın Mitanni “common-style’a dahil ettiği Grup IX’un 375-407 numaralı silindir mühür baskılarına uyar. Bu makalenin konusunu teşkil eden mühür, benzerleri sayesinde yaklaşık MÖ 1450-1325 yılları arasına tarihlendirilir. Ras Shamra-Ugarit’den ele geçen aynı tarzdaki silindir mühür örnekleriyle yakın benzerlik gösterir. Bilinen benzer tarzdaki silindir mühür örnekleri, yayılımın batıda Akdeniz’den (Ras Shamra-Ugarit) doğuda Kerkük’e (Nuzi/Yorgantepe), güneyde Filistin’e (Baisan-Beth Shan) kadar uzandığına işaret eder. Oylum Höyük, bu yayılım coğrafyası içinde yer alır.

OY2000/43 kazı envanter numaralı Oylum Höyük silindir mührü üzerindeki sekiz şematize figürün yuvarlak başlarının alt kısmından aşağıya doğru uzanan sivri çıkıntılar onların erkek figürleri olduğunu gösterir. Bacakları ile gövdenin birleştiği hizadaki çizgilerin ise fallus olduğu düşünülürse onların çıplak oldukları anlaşılır. Bel kısımlarındaki iki, üç ve dört çizgi ise kuşak olmalıdır. Belinde kuşak olan çıplak erkek figürleri Önasya mitolojisinde çıplak kahramanların ikonografik özellikleridir. Bu şematik figürler çıplak kahraman tasvirleridir. Omuzları hizasında onları birbirine bağlayan kesintisiz çizgiler onların kolları olabileceği gibi su şeritleri olması da mümkündür. Klasik-Suriye gliptiğinin girdap motifinin döngüsel hareketini oluşturan dört su çıplak kahramanı omuz hizasında sağa ve sola uzattıkları kolları ile birlikte ortada bereket vazosunu tutar. Bereket vazosuna uzanan kollar figürler arasında şerit oluşturur. Benzer su şeritleri Uruk’taki Kara-indaş’ın İnnin Mabedi’nin cephesindeki tanrısallıkları omuzları hizasında birbirine bağlar. Bu makalede söz konusu elinde bereket vazosu olan “çıplak kahraman”, “Su çıplak kahramanı” olarak yeniden kimliklendirilmiştir. Su çıplak kahramanları ve girdap motifi Su tanrısının ikonografyasının bir

84 van Buren 1945, 129-130.

85 R. S. 14.155 (Amiet 1992, 112.114, No. 273).

86 Amiet 1992, 111.

parçasıdır. Bu bağlamda Oylum Höyük silindir mühründeki sekiz su çıplak kahramanından oluşan sahne, Su tanrısı kültü ile ilişkili olmalıdır. Mührün konusu Klasik-Suriye gliptiğindeki su çıplak kahramanlı girdap motifinin Mitanni gliptik sanatına farklı bir yansıması şeklinde yorumlanabilir.

Bibliografya ve Kısaltmalar

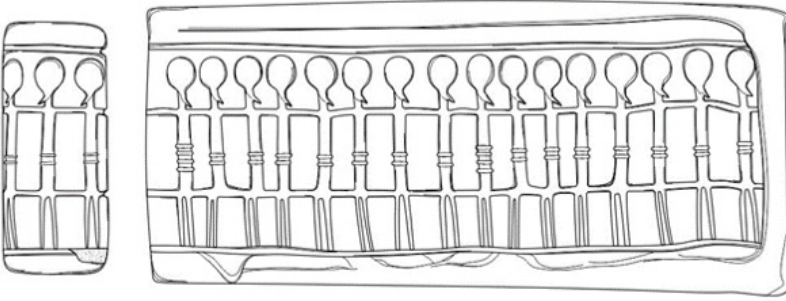
- Amiet 1992 Amiet, P., *Corpus des cylindres de Ras Shamra-Ougarit II. Sceaux-cylindres en hématite et pierres diverses*, Paris.
- Black – Green 1992 Black, J. – A. Green, *Gods, Demons and Symbols of Ancient Mesopotamia An Illustrated Dictionary*, London.
- Buchanan 1981 Buchanan, B., *Early Near Eastern Seals in the Yale Babylonian Collection*, New Haven-London.
- CAD 9 Oppenheim, A. L., *The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago*, 9, L, Chicago.
- Collon 1975 Collon, D., *The Seal Impressions from Tell Atchana/Alalakh*, Neukirchen-Vluyn.
- Collon 1981 Collon, D., “The Aleppo workshop, A seal cutters’ workshop in Syria in the second half of the 18th Century B. C.”, *Ugarit-Forschungen* 13, 33-43.
- Collon 1982 Collon, D., *The Alalakh Cylinder Seals A new catalogue of the actual seals excavated by Sir Leonard Woolley at Tell Atchana, and from neighbouring sites on the Syrian-Turkish Border*, BAR International Series 132, Oxford.
- Collon 1987 Collon, D., *First Impressions Cylinder Seals in the Ancient Near East*, London.
- Costello 2010 Costello, S. K., “The Mesopotamian ‘Nude Hero’: Context and Interpretations”, *The Master of Animals in Old World Iconography. Archaeolingua Alapítvány* (ed. C. B. Derek – A. Bettina), Budapest, 25-35.
- Curvers v.d. 1997 Curvers, H. H., G. M. Schwartz – S. Dunham, “Umm el-Marra, a Bronze Age Urban Center in the Jabbul Plain, Western Syria”, *AJA Vol. 101, No. 2*, 201-239.
- Engin 2019 Engin, A., “A Middle Bronze Age Palace at Oylum Höyük and New Findings” I. Uluslararası Arslantepe Arkeoloji Sempozyumu/I. International Arslantepe Archaeology Symposium, 4-6 Ekim 2018/4-6 October 2018, Malatya, 237-252.
- Erkanal 1975 Erkanal, A., “Dört insan figüründen oluşan anafor bezeği üzerine bir inceleme”, *Anadolu/Anatolia* 19, 69-87.
- Erkanal 1993 Erkanal, A., *Anadolu’da bulunan Suriye Kökenli Mühürler ve Mühür Baskıları*, Ankara.
- Forte 1976 Forte, E., W., *Ancient Near Eastern Seals: A Selection of Stamp and Cylinder Seals from the Collection of Mrs W. H. Moore*, New York.
- Frankfort 1939 Frankfort, H., *Cylinder Seals A Documentary Essay on the Art and Religion of the Ancient Near East*, London.
- Keel-Leu – Teisser 2004 Keel-Leu, H. – B. Teisser, *Die vorderasiatischen Rollsiegel der Sammlungen “Bibel+Orient” der Universität Freiburg Schweiz, The Ancient Near East Cylinder Seals of the Collections “Bibel+Orient” of the University of Fribourg*, Göttingen.
- Kramer 1998 Kramer, S. N., *Tarih Sumer’de Başlar* (çev. M. İ. Çiğ), Ankara
- Legrain 1936 Legrain, L., *Archaic Seal Impressions, Ur Excavations III*, London.
- Hansen 2003 Hansen, D. P., “Art of the Akkadian Dynasty”, *Art of the First Cities, The Third Millennium B.C. from the Mediterranean to the Indus*, Metropolitan Museum of Art (ed. J. Aruz – R. Wallenfels), New York, 189-236.
- Neumann 2016 Neumann, G., *Altorientalische Siegel und Keilschrift Dokumente im Archäologischen Museum der Westfälischen Wilhelms-Universität Münster, Die Stiftung der Sammlung Tono Eitel, Münster*.
- von der Osten 1934 Osten, H. H., *Ancient Oriental Seals in the Collection of Mr. Edward T. Newell*, Chicago, Illinois.
- Oates 2004 Oates, J., *Babil* (çev. F. Çizmeli), Ankara.
- Otto 2000 Otto, A., *Die Entstehung und Entwicklung der Klassisch-Syrischen Glyptik*, Berlin.
- Özgen – Helwing 2001 Özgen, E. – Helwing, B., “Ausgrabungen auf dem Oylum Höyük, 1997-2000. Zweiter vorläufiger Bericht”, *IstMitt* 51, 61-136.
- Özgüç 1965 Özgüç, N., *Kültepe Mühür Baskılarında Anadolu Grubu*, Ankara
- Özgüç 1968 Özgüç, N., *Kaniş Karumu Ib Katı Mühürleri ve Mühür Baskıları/Seals and Seal Impressions of Level Ib from Karum Kanish*, Ankara.
- Parker 1949 Parker, B., “Cylinder Seals from Palestine”, *Iraq* XI, 1-43.

- Parrot 1937 Parrot, A, "Les fouilles de Mari Troisième Campagne (hiver 1935-36)", Syria XVIII, 53-84.
- Porada 1947 Porada, E., "Seal impressions of Nuzi", The Annual of the American Schools of Oriental Research 24, 2-138.
- Salje 1994 Salje, B., Der "Common Style" Der Mitanni-Glyptik und die Glyptik der Levante und Zyperns in der Späten Bronzezeit, Mainz.
- Schaeffer-Forrer 1983 Schaeffer-Forrer, C. F. A., Corpus des cylindres-sceaux de Ras Shamra-Ugarit et d'Enkomi-Alasia, Paris.
- Strommenger 1964 Strommenger, E., The Art of Mesopotamia, London.
- Teissier 1984 Teissier, B., Ancient Near Eastern Cylinder Seals from the Marcopoli Collection, Berkeley-Los Angeles, California.
- Unger 1937 Unger, E., Das antike Hakenkreuz als Wirbelstrum, Berlin.
- van Buren 1945 Buren, E. D., Symbols of the Gods in Mesopotamian Art, Roma.
- Wiggermann 1992 Wiggermann, F. A. M., Mesopotamian Projective Spirits The Ritual Text, Groningen.

43.16.2000 OY2000/43

a

b

Fig. 1a-b Oylum Höyük silindir mührünün fotoğrafı ve çizimi
(Kazı envanter numarası: OY2000/43, Müze envanter numarası: 43.16.2000).

Fig. 2 Münster Üniversitesi Arkeoloji Müzesi'nde, Envanter No. 3622 silindir mührün baskısı (Neumann 2016, 90, No. 89).

Fig. 3 Baisan-Beth Shan'dan, J. 917, fayans silindir mührün baskısı (Parker 1949, 22, No 93).

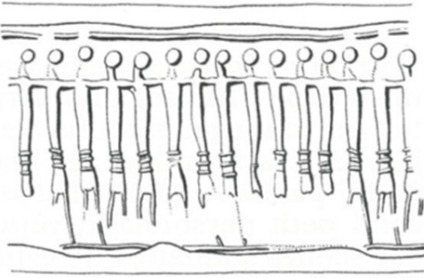

Fig. 4 Ras Shamra-Ugarit R.S. 5. 283 fayans silindir mührün baskısı (Schaeffer-Forrer 1983, 85).

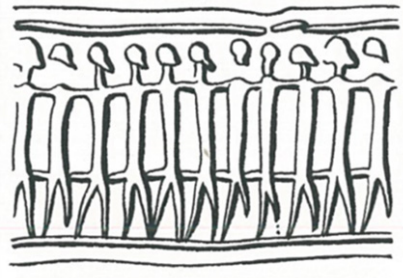

Fig. 5 Ras Shamra-Ugarit'ten R.S. 9.130 silindir mührün baskısı (Schaeffer-Forrer 1983, 100).

Fig. 6 Kudüs Müzesi'nden silindir mührün baskısı (Schaeffer-Forrer 1983, 101, No. 10).

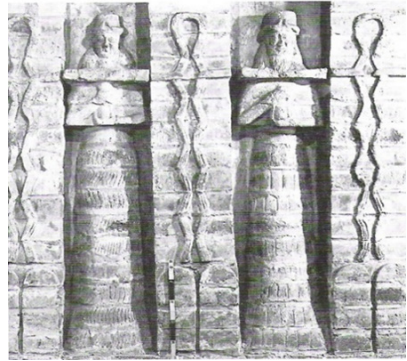

Fig. 7 Uruk'taki Karaindaş'ın İnnin Mabedi'nin kalıplanmış tuğla bezemeli cephesi (Oates 2004, res. 60)

Fig. 8 Akkad Dönemi'ne ait bir silindir mührün baskısı (Hansen 2003, 214-215, No.141).

Fig. 9 Kültepe Ib'den bir tablet üzerindeki silindir mühür baskısı (Erkanal 1993, Lev. 2: I-A/04'den yeniden çizildi).

Fig. 10 Ras Shamra-Ugarit'ten gelen bir silindir mühür R. S. 14.155 (Amiet 1992, 273).